

Péntek János a Magyar Tudományos Akadémia külső tagjának „Magyar nyelv- és nyelvjárásziszigetek Romániában” címmel tartott székfoglalóján elhangzott laudáció

Tisztelt Elnök Úr! Hölgyeim és Uraim!

Mindannyian tudjuk, hogy a Magyar Tudományos Akadémia alapítását mindenekelőtt a magyar nyelv féltése, ápolásának és a magyarnyelvű tudomány művelésének szándéka ösztönözte. Ezért megkülönböztetetten fontos esemény, valahányszor - mint most is - nyelvtudós a magyar nyelvről, annak kutatásáról tartja székfoglalóját.

Péntek János 1941-ben született a Kolozs megyei Körösfőn. Középiszkoláit Nagyváradon, az egyetem magyar nyelv és irodalom szakát Kolozsvárott végezte. Tanulmányainak befejezése után az akkor már Babes-Bolyai Egyetem magyar nyelvészeti tanszékére került, ahol jelenleg is egyetemi tanárként tanít. Pályakezdését a tanszék vezető oktatói, Szabó T. Attila, Márton Gyula és Gálffy Mózes szakmai tájékozódása és irányítása határozta meg. Tőlük tanulta a tudomány szeretetét, a szigorú módszerességet és azt hogy kutatói és oktatói pályán dolgozó erdélyi magyar értelmiséginek a nyelv és a kultúra kapcsolatában nemcsak a szűkebb szakágazatokban, hanem más területeken fölmerülő kérdésekre is tudnia kell felelni. A nyelv és kultúra különleges kapcsolatát kínálta kutatásra népművészetéről nevezetes kalotaszegi szülőhelye. Körösfő nyelvjárásának tanulmányozásával kezdte tudományos vizsgálatait. 1976-ban védte meg doktori értekezését. Kezdetől meglévő sokoldalú érdeklődésének kibontakozását segítette, hogy

fokozatosan csaknem minden fontos nyelvészeti tárgy szemináriumát vezette, majd 1972-től általános nyelvészetből, 1975-től pedig általános etnológiából tartott egyetemi előadást, az utóbbihoz kapcsolódóan szemináriumokat magyar néprajzi témákból is vezetett. Amint lehetőség nyílt rá, korábban mellőzött tudományközi területek bevonásával igyekezett korszerűsíteni az egyetemi oktatást. 1990 óta rendszeresen ad elő szociolingvisztikát, elsősorban a kisebbségi nyelvhasználat, a nyelvi kontaktológia és interferencia köréből, valamint az egyetemi oktatás különböző fokain nyelvjárást, nyelvföldrajzot, tudomány módszertant.

Tudományos munkásságának eredményeit eddig 14 önállóan vagy társzerzővel készült könyvben, magyaron kívül németül, angolul és románul megjelent több, mint száz tudományos közleményben adta közre s még nem is említettük nagyszámú kisebb cikkét, szerkesztéseit, tudományos konferenciákon tartott előadásait. A Kárpát-medencei magyar kisebbségek nyelvi állapota és nyelvhasználatának vizsgálatának 1990 után megnyíló szabad lehetősége magával hozta számára a nyelvstratégiai és nyelvi tervezési programokban, átfogó, több ország szakembereivel együtt végzett közös munkákban való részvételt (például korpusztervezési és nyelvrehabilitációs program a romániai magyar hivatali nyelv kialakítására, tankönyvírás, egyetemi jegyzetek szaknyelvi gondozása, szótárkészítésekben tevékeny közreműködés stb).

Péntek János publikációinak változatos tematikája kapcsolódik az oktatási területekhez. Kiemelkednek elméleti igényességükkel, egyszersmind a kisebbségi nyelvi helyzet gyakorlati gondjait rendre fölvetik, az Erdélyben úttörő

szociolingvisztikai kutatásai. A legutóbbi évekből „A nyelv ritkuló légköre” (Kolozsvár, 2001) kötetét említjük ebből az általa sokoldalúan művelt témakörből. Értékesek a nyelvjárásokkal, a nyelvjáráskutatás különböző kérdéseivel, a magyar-román nyelvi és kulturális kapcsolatokkal, a kisebbségi nyelvhasználattal, a kétnyelvűséggel, a nyelvi tervezéssel foglalkozó dolgozatai. Két egyetemi kollégájával készítette el a magyar nyelvjárások román kölcsönszavainak gyűjteményét (Bukarest, 1977). Legutóbb „A nyelvi kapcsolatok, nyelvi dominanciák az erdélyi régióban” (Kolozsvár, 2003) kötet címe tanuskodik róla, hogy a többnyelvű, -kultúrájú és -vallású történelmi nagytáj jellemző kérdéseivel foglalkozik. Péntek János egyik folytatója a politikai önkény által munkájában akadályozott előző nemzedék kéziratban maradt, nagy nyelvföldrajzi munkái kiadásra előkészítésének, illetőleg kiadásának: A moldvai csángó nyelvjárás atlasza, A székely nyelvjárás atlasza stb. Három évvel ezelőtt vezetésével kezdte el egy tanszéki munkaközösség a moldvai magyar nyelv szótárának szerkesztését. Utaltunk rá, s az eddig mondottakból hangsúlyosan következik, hogy szaktudományos érdeklődésében kitüntetett helye van a népnyelv és a népi kultúra viszonyának. A néprajzi és nyelvjáráskutató irodalomban egyaránt egyedi munka, „A kalotaszegi népi hímzés és szókincse” (Bukarest, 1979) ennek az érdeklődésnek, egyszersmind a szülőföld iránti tiszteletnek magasszintű megnyilvánulása. Kapcsolódóan rövidebb terjedelmű írásait legutóbb „Népi nevek, népi hagyományok” (Marosvásárhely, 2003) címmel gyűjtötte össze. Péntek János kimunkálója párban Szabó Attilával a korszerű etnobotanikai vizsgálatoknak, együtt írták meg az Ezerjófű című etnobotanikai

útmutatót (Bukarest, 1976) és Ember és növényvilág címmel Kalotaszeg növényzetéről és növénynévismeretéről szóló, egy kistájat mintaszerűen bemutató kötetet (Bukarest, 1985). Külön csoportot képeznek a magyar nyelvű oktatással alapfoktól felsőfokig foglalkozó művei, közülük most csupán kettőt idézek: „A megmaradás esélyei. Anyanyelvű oktatás, magyarságtudomány, egyetem Erdélyben” (Budapest, 1999), valamint „Anyanyelv és oktatás” (Csíkszereda, 2004).

Vannak történelmi helyzetek, amikor a hirtelen megnyíló lehetőségekkel csakis akkor lehet élni, ha megfelelő emberek akadnak a tornyosuló feladatok megoldására. Péntek János személyében nemcsak kiváló tudóst és tanárt tisztelhetünk, hanem sikeres szervezőt, a romániai magyar tudományosság képviselőjét különféle bizottságokban ellátó, az oktatáspolitikát alakító szakembert, a tudományos és a kulturális közélet résztvevőjét, valamint a színvonalas nyelvápolást és nyelvművelést szívügyének tartó nyelvtudóst is.

1990 januárjában választották meg az időközben a nyelvészeti és irodalom tanszékekből kényszerítve egyesített és akkor még egyetlen magyar filológiai tanszék vezetőjének. Ettől kezdve fontos egyetemi posztokat töltött be, és fokozatosan jelentős eredményeket ért el kezdeményezőként és szervezőként a magyar nyelvű oktatás bővítésében, színvonalának emelésében, helyzetének megerősítésében. Tagja lett a kar és az egyetem vezető testületeinek, 1990 és 1996 között az egyetemi szenátusnak. Közvetlenül résztvett a romániai politikai fordulatot követő tanügyi átszervezésekben és reformokban. 1997-1999 között tagja volt a bukaresti országos oktatási reformbizottságnak és tankönyvbizottságnak, jelenleg is tagja a

tudományos minősítéseket és az egyetemi tanári pályázatokat jóváhagyó országos testületnek. A 90-es évekre esett a kolozsvári egyetem diktúra alatt erősen korlátozott nemzetközi kapcsolatainak újjáélesztése. Ezen belül különösen fontos, hogy a magyarországi egyetemekkel és az akadémiai intézményekkel szorossá vált a korábban formálisra lefokozott és ezáltal csaknem teljesen megszűnt szakmai és személyes együttműködés. Péntek János kezdeményezésére kormányközi egyezmény keretében már 1990 őszétől előbb egy, majd két állandó magyarországi vendégtanári állást szerveztek a magyar tanszéken. Ugyancsak 1990 után nyílt alkalom arra, hogy Péntek professzor vendégtanár, illetőleg vendégelőadó legyen a budapesti, a miskolci, a debreceni, a pécsi és a szegedi egyetemen valamint a bukaresti egyetem posztgraduális programjában. Rendszeressé vált a hallgatók magyarországi részképzése és lehetőség támadt magyarországi hallgatók tanulmányainak folytatására is Kolozsvárott.

A nemzedéki törés és veszteségek ellenére sikerült megújítani és folyamatosan fejleszteni a tanszék oktatói állományát. Így 1993-tól ismét önállósulhatott a magyar irodalomtudományi tanszék, ettől kezdve Péntek János a magyar nyelv és kultúra tanszék vezetését látta el, 2002-től pedig a Magyar és Általános Nyelvészeti Tanszék élén áll. Az újabb változás gyökere 1990-ig nyúlik vissza, amikor a professzor a magyar tanszéken megszervezte a néprajz szakot, amely a bölcsészkaron általános kétszakos rendszerben előbb minorszakként, majd főszakként működött, végül létre hozták az önálló katedát. Időközben kezdeményezésére indult meg a finn

mellékszak és a magyar szakképzési program újságírásból, valamint könyvtárszakkból.

1995-ben hivatalosan elfogadták a nyelvészeti tanszék posztgraduális magiszteri programját etnolingvisztikából és szociolingvisztikából. Romániában 1990 őszén indult meg a nemzetközi minősítésekhez igazodó doktori képzés. Péntek János ekkortól doktori programot vezethetett különböző nyelvészeti ágazatokból és néprajzból. 2002-ben a doktori iskolák szervezésékor, megalapította az első és ezidáig egyetlen magyar doktori iskolát Romániában „Hungarológiai stúdiumok” elnevezéssel. Ide tartozik, hogy szintén Péntek János az alapítója és szakmai vezetője a Magyar Tudományos Akadémia 2001-ben alakult kolozsvári kutatóállomásának, a Szabó T. Attila Nyelvi Intézetnek.

A tudományos területeken és az oktatásban elért eredmények természetszerűleg számos szakmainak és közéletinek egyaránt tekinthető megbízással és tisztséggel járnak. Péntek János professzor alapítója és jelenleg elnöke az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségének, amely az anyanyelvi mozgalom szervezője, alapítója az Erdélyi Tankönyvtanácsnak és elnöke a Tanács kuratóriumának, alelnöke a Nemzetközi Magyarságtudományi Társaságnak, erdélyi társelnöke a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságának. Tagja még számos más tudományos társaságnak és munkabizottságnak. Ezek közül itt és most csupán az Akadémiánkkal kapcsolatos a Magyar Tudományosság Külföldön elnöki bizottságot és az MTA Szótári Munkabizottságát említem. Péntek János tudományos tevékenységét több szakmai-tudományos kitüntetéssel és díjjal ismerték el.

Tisztelt Hallgatóság!

Bevezető szavaimmal emlékeztettem Akadémiánk és nyelvünk ügyének szoros kapcsolatára. Így nem hallgathatok arról, hogy ma a magyar nyelv veszélyeztetett helyzetben van, mind kevesebben beszélik és tanulják, használatát több országban különböző szinteken hivatalos rendeletek korlátozzák. Ezért a székfoglaló előadás tárgyául választott nyelv- és nyeljárás-szigetek különös figyelmet érdemelnek. Péntek János azok közé a tudósok és egyetemi tanárok közé tartozik, akik sokat tesznek a magyar nyelv kutatásáért, oktatásáért, helyzetének erősítéséért. Az erdélyi tudományos élet sokoldalú, jeles nyelvészképviselője, nemes kutatói hagyományok folytatója, további munkásságától változatlanul sokat vár a magyar tudományosság.

2005. április 11-én elmondta Kósa László.